

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA METAFORALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Muallif: Axmadjonova Mastura Maqsudjon qizi
Filologiya fakulteti, Ingliz tili kafedrası, 1-kurs talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi metaforalar tahlil qilinib, ularning lingvistik xususiyatlari, tuzilishi va mantiqiy asoslari o'rganiladi. Metafora nafaqat badiiy nutqning asosiy vositalaridan biri, balki inson tafakkurining ifoda shakllaridan ham hisoblanadi. Tadqiqot davomida har ikkala til misolida metaforalarning turi, kelib chiqish omillari va tarjima jarayonidagi o'ziga xos jihatlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: metafora, lingvistika, obrazli ifoda, semantika, tarjima, ingliz va o'zbek tili.

Kirish

Metafora — bu so'z yoki iborani ko'chma ma'noda ishlatish orqali ma'lum bir tushunchani boshqa bir narsa bilan qiyoslash vositasi hisoblanadi. Aristoteldan boshlab zamonaviy lingvistlar ham metaforani faqat badiiy nutq vositasi emas, balki inson tafakkurining uzviy qismi deb hisoblashadi. Ingliz va o'zbek tillarida metaforalar turlicha shakllanadi va qo'llaniladi.

Metaforalar nafaqat adabiyotda, balki kundalik nutq, ommaviy axborot vositalari, siyosiy chiqishlar, ilmiy matnlar va hatto texnologiya sohasida ham faol ishlatiladi. Masalan, ingliz tilida "the heart of the city" iborasi shahar markazi degan ma'noni anglatadi, o'zbek tilida esa shunga o'xshash "shaharning yuragi" iborasi mavjud.

Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi metaforalarning asosiy turlari, ularning tuzilishi va tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolar haqida so'z yuritiladi.

Asosiy qism

1. Metaforalar va ularning turlari

Metaforalar odatda uch asosiy turga bo'linadi:

Kognitiv metaforalar — bu inson tafakkurida paydo bo'ladigan va abstrakt tushunchalarni anglatishda ishlatiladigan metaforalardir. Masalan, "time is money" (vaqt — pul) iborasi vaqtning qadrini moliyaviy jihatdan tushuntirishga asoslangan.

Badiiy metaforalar — asosan adabiyotda uchraydigan, obraz yaratishga xizmat qiluvchi metaforalar. Masalan, A. S. Pushkinning "Hayot dengizdek to'qilinadi"

degan fikri yoki ingliz adabiyotida tez-tez uchraydigan "a sea of troubles" iborasi shunday metaforalarga misol bo'la oladi.

Konseptual metaforalar – ma'lum bir jamiyat madaniyatiga bog'liq holda shakllangan metaforalar bo'lib, ular har xil tilda turlicha ifodalanishi mumkin. Masalan, ingliz tilida "broken heart" (singan yurak) iborasi muhabbatning yo'qolishini anglatadi, bu ibora o'zbek tilida ham mavjud.

2. Ingliz va o'zbek tillarida metaforalar kelib chiqishining asosiy manbalari

Metaforalar asosan quyidagi omillar ta'sirida shakllanadi:

Tabiat va atrof-muhit: Masalan, ingliz tilida "stormy relationship" (bo'ronli munosabat) iborasi beqaror munosabatni anglatadi. O'zbek tilida ham "bo'ronli hayot" yoki "sokin daryo kabi yashash" kabi iboralar mavjud.

Madaniy va tarixiy omillar: Ayrim metaforalar faqat ma'lum bir xalq tarixiga bog'liq bo'ladi. Masalan, ingliz tilida "white elephant" (keraksiz, ortiqcha sovg'a) iborasi mavjud bo'lsa, o'zbek tilida unga mos keluvchi ibora yo'q.

Diniy va falsafiy tushunchalar: Masalan, ingliz tilida "the voice of conscience" (vijdonning ovozi) iborasi mavjud bo'lib, o'zbek tilida bu "ko'ngil amri", "vijdon sadosi" shaklida ifodalanadi.

3. Metaforalarni tarjima qilishning o'ziga xos jihatlari

Metaforalarni tarjima qilishda uch asosiy usul mavjud:

To'g'ridan-to'g'ri tarjima – agar metaforaning har ikki tilda ham ekvivalenti mavjud bo'lsa, uni bevosita tarjima qilish mumkin. Masalan, "golden opportunity" – "oltin imkoniyat".

Analogik tarjima – agar metafora boshqa tilda mavjud bo'lmasa, unga eng yaqin tushunchani topish orqali tarjima qilinadi. Masalan, "kick the bucket" ingliz tilida o'limni anglatadi, lekin o'zbek tilida "olamdan o'tmoq", "dunyodan ko'z yumoq" kabi variantlar ishlatiladi.

Tushuntirish orqali tarjima – ba'zan metaforani bevosita tarjima qilish imkonsiz bo'lib, uni tushuntirish orqali tarjima qilish lozim bo'ladi. Masalan, "blue blood" iborasi ingliz tilida qaysidir kishining yuqori tabaqaga mansubligini anglatadi, o'zbek tilida esa bu tushuncha "aslzoda" deb berilishi mumkin.

Xulosa

Metaforalar tilning obrazli vositalaridan biri bo'lib, ular inson tafakkurida chuqur ildiz otgan. Ingliz va o'zbek tillaridagi metaforalar ko'plab o'xshashliklarga ega bo'lsa-da, ba'zi jihatlari bilan farqlanadi. Bu farqlar madaniy, tarixiy va lingvistik xususiyatlar bilan bog'liq.

Metaforalarni tarjima qilish jarayonida ularning semantik va madaniy xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Har bir til o'ziga xos metaforik tasavvurlarga ega bo'lib, ularni to'g'ri talqin qilish tarjimonlardan chuqur bilim va tajriba talab etadi.

Kelajakda ingliz va o'zbek tillarida yangi metaforalarning shakllanish jarayonini o'rganish, ularning lingvistik tizimdagi o'rnini tahlil qilish muhim ilmiy yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
2. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
3. Oxford English Dictionary (OED), www.oed.com
4. Bo'riyev, B. (2019). *Tilshunoslik asoslari va tarjima nazariyasi*. Toshkent: Fan nashriyoti.
5. Collins, P. (2021). *Metaphors in English and Their Cultural Significance*. Oxford University Press.